

KIRKENS
BYMISJON

Snakk om skolefravær

En rapport om fravær i grunnskolen av Kirkens Bymisjon

Snakk om skolefravær

En rapport om fravær i grunnskolen av Kirkens Bymisjon,
i samarbeid med Respons Analyse

RESPONS

Utgitt oktober 2023

Opplag: 1100 stk

Digital rapport kan lastes ned på kirkensbymisjon.no/skolefravar

Forord

Mandag morgen på en barneskole i Norge. Ny læring, nye lekseplaner, nye prøver og ny lek i friminuttene, samtidig er det flere og flere elever som mangler. Det er noen som ikke har vært der på ukevis, månedsvis eller årevis. Det er noen som ikke har et fullverdig skoletilbud, selv om det er lenge igjen til de er ferdige med den obligatoriske grunnskolen. Ingen vet med sikkerhet hvor mange det gjelder, fordi det ikke føres oversikt. Men det antas at mellom et halvt og et helt årskull barn i den norske grunnskolen gruer seg i så stor grad for å gå på skolen at de heller blir hjemme. Noen kaller dem barn med ufrivillig eller problematisk skolefravær, andre kaller dem skolevegrere. Noen kaller det skulk. Noen skylder på dårlig skolemiljø eller kritikkverdig oppdragelse, andre skylder på et moderne samfunn som skaper stadig mindre robuste individer. Mens den polariserte og tidvis opphetede debatten om begrepsbruk og plassering av skyld pågår, er vi vitne til barn som faller utenfor – og som ikke får komme til orde i egen sak.

I Kirkens Bymisjon mener vi at barns egne opplevelser er viktig for utvikling av tiltak som treffer. Over de siste årene har vi møtt stadig flere og stadig yngre barn som ikke er på skolen. Vi erfarer at mange av barna som kommer til oss ikke har andre tilbud. Derfor har vi dette året snakket med barn som har langvarig skolefravær og står i fare for å miste viktig faglig og sosial utvikling, for å høre hvordan de opplever egen situasjon. Barna vi har snakket med, forteller oss at de føler seg alene og glemt.

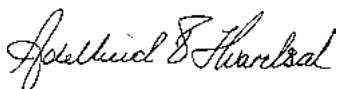
Gjennom arbeidet med denne rapporten, er det blitt tydeligere for oss at vi står overfor et alvorlig samfunnsproblem: For mange barn i Norge får ikke innfridd sin rett til skolegang. Det vi nå er vitne til, er en fortsettende ulikhetstrend der et stort antall barn risikerer et voksenliv i utenforskap.

Kirkens Bymisjon er bekymret. Hvor er de med urovekkende høyt skolefravær om fem år? Om ti år? Hvordan er skolen rigget for å håndtere et fravær som bare øker? Og hva gjør myndighetene med dette?

Skolen skal være for alle, men det er den ikke i dag. Det må tas et skikkelig krafttak for at den skal bli det, både fra statlige myndigheter, i hjelpeapparatet rundt en elev og inn i familiene det gjelder. Hvis ikke kan vi stå i fare for en opphopning av ungt utenforskap om bare få år med de konsekvenser det vil kunne ha for den enkeltes levekår og for samfunnet. Det har vi ikke råd til.

Bekymringsfullt høyt skolefravær i barne- og ungdomsskolen er et sammensatt fenomen som fortjener sammensatte svar. For å finne disse svarene må vi først lytte til barna det gjelder. Barn bruker ikke fagbegreper for å forklare sitt eget skolefravær, derfor kan heller ikke debatten om ordvalg og begreper stå i veien for utvikling og tiltak for å bryte denne bekymringsfulle trenden.

Nå må vi snu samtalen fra problem til løsning, og sørge for at hvert barn teller.

Adelheid Firing Hvambdal
Generalsekretær, Kirkens Bymisjon

Titusenvis av **barn** er borte
fra skolen uten oppfølging.

Hvordan har de det?

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innledning	6
DEL 1 Barn og unge snakker om skolefravær	8
Innledning	8
Elevenes fortellinger	9
Konsekvenser av skolefravær	13
Mobbing	16
Tiltak	17
Hva ønsker elevene seg?	21
DEL 2 Fagpersoner snakker om skolefravær	26
Innledning	26
Hjelpeapparatets erfaringer	26
Oppsummering	38
Kirkens Bymisjons anbefalinger	40
Notehenvvisninger	42

Innledning

«Titusenvis av pulter står tomme i norske klasserom.»

«Mange har ikke vært på skolen på 4-5 år.»

«Slår alarm om ufrivillig skolefravær: Sakene blir flere og barna yngre.»

Dette er noen eksempler på medieoppslag om fravær på barne- og ungdomsskolen.¹ Media, forskere og foreldre har den siste tiden satt temaet tydelig på dagsorden, noe som viser at det er et stort behov for innsikt og politisk handling på feltet.

Det har over lengre tid vært stort engasjement og påtrykk for å få ned antallet fraværende elever. Selv om det sies at omfanget øker kan imidlertid ingen dokumentere dette med sikkerhet. Det finnes i dag ingen nasjonal oversikt over fravær på barne- og ungdomsskolen, men beregninger viser at det dreier seg om minst 30.000 elever.²

Ansatte i flere av Kirkens Bymisjons tiltak for barn og unge merker samme tendens: henvendelser om stadig flere og yngre elever som strever på skolen, trenger alternative skoledager eller et fulltidstilbud utenfor klasserommet.

I Norge er det opplæringsplikt, som vil si at barn og unge har plikt og rett til tiårig grunnskoleopplæring.³ Det er derfor grunn til bekymring når titusenvis av elever i stedet for å være på skolen, holder seg hjemme.

Kirkens Bymisjon har derfor snakket med barn, unge og fagfolk for å få nærmere innsikt i hva fraværet dreier seg om:

- Hvordan opplever barn og unge å ha mye fravær?
- Hvordan preger det hverdagene deres, og hvilke grep anbefaler de for å bedre skolesituasjonen?
- Og hva erfarer fagpersoner som møter dem?

Dette er blant spørsmålene som blir belyst i denne rapporten «Snakk om skolefravær». Rapporten er todelt, hvor del 1 handler om hvordan fraværende barn og unge selv erfarer sin situasjon. Del 2 er viet fagpersoner som er tett på elever som står i fare for å være, eller allerede er, mye borte fra skolen.

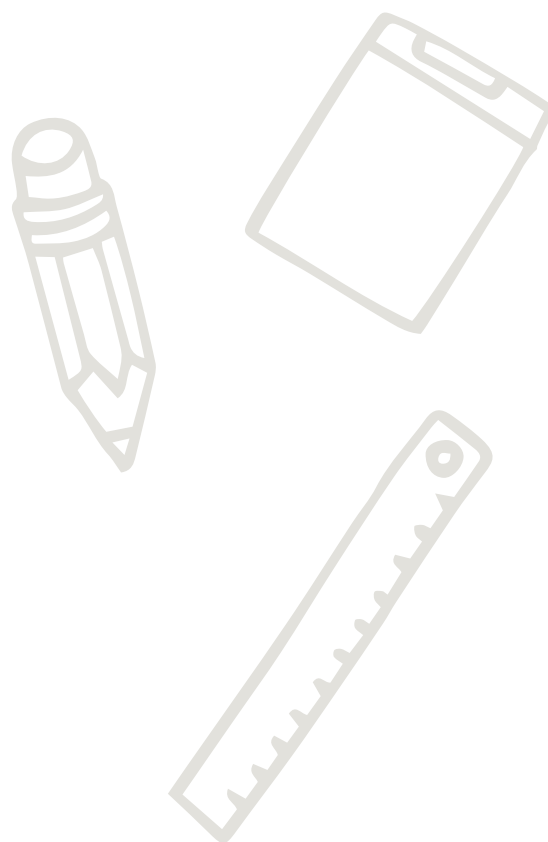
Denne rapporten har blitt til i et samarbeid mellom Kirkens Bymisjon og Respons Analyse. Tusen takk til Anita Lynne (leder kvalitativ avdeling) i Respons Analyse som har intervjuet barna som er informanter i rapporten. Du kombinerer respekt for det enkelte barnets historie og situasjon, med din høye faglighet. Kathrine Lønvik (spesialrådgiver i Kirkens Bymisjon) har intervjuet fagfolkene i rapporten og har skrevet denne rapporten. Du har hele veien vært opptatt av å sikre at vi ser den kloke innsikten fra barna og erfaringene og engasjementet fra fagfolk, i sammenheng. Dere to har laget en viktig rapport takk!

Begrepsbruk

Det finnes mange begreper og definisjoner på skolefravær. Skolefravær kan være udokumentert eller ugyldig, dokumentert eller gyldig, alvorlig, bekymringsfullt, høyt og langvarig. Andre ord som brukes er dropout, frafall, bortvalg, skolevegning, skolevegningssatferd, skulk, skolenekting, skoleutstøting, skolefobi, separasjonsangst og skoleangst.

I forskning, mediasaker og i debatten generelt er det særlig to begreper som blir brukt: *skolevegning* og *ufrivillig skolefravær*. Det fins ikke noe fasitsvar på hva som er riktig begrepsbruk, og begrepene blir ofte brukt om hverandre. Foreldre og noen forskere ønsker å erstatte begrepet skolevegning med «ufrivillig skolefravær». De mener at det bedre beskriver utfordringene til barna deres, men da må man også spørre seg hva «frivillig fravær» er.⁴

I denne rapporten har vi valgt å bruke begrepet **skolefravær**. Det er fordi vi er opptatt av å favne alle som er mye borte fra skolen, enten det er på grunn av forhold på skolen, slik som mobbing, eller om det (også) kan forklares med individuelle forhold som fysiske eller psykiske helseutfordringer, skoletrøtthet, skoleprestasjoner eller andre årsaker. Fordi skolen skal være en inkluderende læringsarena, har det vært viktig for oss å innhente kunnskap om hva som gjøres for de barna det gjelder, uten å ta stilling til bakgrunnen for at elevene ikke er på skolen.

DEL 1

Barn og unge snakker om skolefravær

Innledning

Barn har rett til å uttale seg og å bli hørt i saker som angår dem. Selv om foreldre og skole ofte snakker på vegne av dem, er det få direkte uttalelser fra ungdommene selv. Fafos kunnskapsoppsummering av forskning på skolefravær konkluderer blant annet med at «Elevenes stemmer er det som er mest fraværende i litteraturen vi har gjennomgått».⁵ Denne rapporten er ment å bidra til å fylle noe av dette kunnskapshullet.

Kirkens Bymisjon har derfor, i samarbeid med Respons Analyse, gjennomført et innsiktsarbeid om elever i grunnskolen som selv oppgir at de i perioder har «en del» skolefravær. Vi har intervjuet 18 barn og unge om deres fraværshistorier, for å få kunnskap om hvordan de opplever og erfarer fraværssituasjonen, hvordan de ordlegger seg når de forteller om det, hva de vektlegger – og ikke minst hva de tenker og anbefaler av lindrende og forebyggende tiltak. Det har ikke vært vårt formål å anmode informantene om å gå tilbake på skolen eller å ha en normativ tilnærming til fraværet deres (for eksempel «Hvorfor er du ikke på skolen når det er opplæringsplikt?»). Tvert imot har vi hatt en åpen tilnærming til temaet, og gjennomført samtaler på deres premisser.

Metode og gjennomføring

Vi har gjennomført dybdeintervjuer med barn og unge mellom 10–16 år i perioden mai–juni 2023. Fordi samtlige informanter er under 18 år, har vi innhentet samtykke fra foreldrene. Flere foreldre fortalte at barna deres satte pris på å bli spurt og å få fortelle sine historier. Intervjuene har foregått fysisk og på Teams, av praktiske årsaker og etter informantenes ønsker.

Det er mange grunner til at elever ikke er på skolen, og for å fange opp denne varia-

sjonen av grunner ønsket vi at utvalget av informanter skulle gjenspeile dette. Vi har derfor lagt opp til rekruttering gjennom ulike kanaler.⁶ Dette valgte vi for å inkludere alt fra dem som er skoletrøtte, har angst, blir mobbet, har funksjonsnedsettelse, lærevansker, autisme, ADHD og en kombinasjon av disse. Målet har vært å utarbeide en rapport som er ulik andre rapporter om tematikken ved at vi her altså får førstehåndsbeskrivelser og sitater fra målgruppen selv.

Sitatene i rapporten er hentet fra intervjuene, og det er gjort endringer i navn og stedsreferanser for å sikre anonymitet.

Da vi rekrutterte informantene var vi opptatt av variasjon, både med tanke på kjønn, alder og geografi. Utvalget vårt består av:

- **Kjønn:** 11 jenter og 7 gutter.
- **Alder:** 10–16 år.
- **Geografi:** 12 av de vi intervjuet kom fra både større og mindre kommuner spredt omkring i Norge, mens seks hadde vokst opp hele eller deler av livet sitt i Oslo.
- **Omfang av fravær:** Noen har fravær noen timer hver uke, mens andre har vært helt ute av skolen i både måneder og år.

Problemstillinger

For å fange opp en mest mulig helhetlig beskrivelse av informantenes historier hadde vi en åpen tilnærming, der vi var opptatt av deres opplevelser, forståelse og erfaringer knyttet til eget skolefravær. Fremfor å spørre «Hvorfor er du ikke på skolen?», ba vi dem om å fortelle sin skolehistorie; altså det de husket fra skolestart i 1. klasse og frem til intervjutidspunktet. Vi ønsket å fange opp hva den enkelte informant mener på intervjutidspunktet om hva som har vært positivt og fungert godt på skolen, og hva de mener har forårsaket og eskalert deres skolefravær.

Hva vet vi om informantene?

Alder: 10–16 år

6 fra Oslo og 12 fra andre kommuner spredt omkring i Norge

Ulikt omfang av fravær – alt fra timer, måneder og år

11 jenter og 7 gutter

I løpet av intervjuene var vi innom følgende spørsmål:

- Hvilke assosiasjoner har du til skolen?
- Hva har blitt bedre og dårligere etter at du er mindre på skolen?
- Hvilke forandringer har du opplevd i perioden du har vært mindre på skolen?
- Hvordan er hverdagen utenfor klasserommet/skolen? Har du fritidsinteresser, hobbyer eller andre ting du liker å gjøre?
- Hva gjøres av tiltak og tilpasninger, og hva fungerer? Hvilke miljøfaktorer ved skolen kan øke eller minske vanskene?
- Forslag til hvordan man generelt sett kan forebygge og redusere høyt skolefravær

Rapporten viser hvordan de 18 barna og ungdommene opplever situasjonen sin i mai og juni 2023. Den viser altså et øyeblikksbilde, og funnene er vektet ut fra hva informantene har fortalt. Funnene er ikke representative, men gir dybdekunnskap om erfaringer som flere kan kjenne seg igjen i.

Felles for alle er at de av ulike årsaker har et utfordrende eller problematisk forhold til skolen, enten fordi de ikke opplever mestring, har et vanskelig forhold til lærere og/eller medelever, at de blir mobbet eller har fysiske/psykiske helseplager. Tilbakemeldingene og historiene deres er preget av dette.

I denne rapporten har vi vært opptatt av å belyse at det er mange ulike årsaker til skolefravær, og hva elevene selv sier at de trenger. Våre funn viser at ulike situasjoner krever ulike tiltak da ingen situasjon er helt lik en annen.

Elevenes fortellinger

Hva snakker de om når de snakker om skolefravær?

Som tidligere nevnt bruker både forskning, foreldre og media forskjellige begreper om høyt fravær i grunnskolen. Når informantene beskriver sin egen skolefraværssituasjon, er det også ulikt hvordan de ordlegger seg. Ordene de bruker peker gjerne tilbake på hva fraværet skyldes eller hvor de tenker at årsakene ligger.

Få bruker fagbegreper når de skal beskrive fraværet sitt, med unntak av et par som bruker «skolevegring». Disse har fått påvist nevrodiagnoser som for eksempel autisme, og bruker muligens begrepet fordi det er brukt i samtaler de har hatt med støtteapparatet som eksempelvis BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk).

Mange snakker om at de er «borte» eller «syke», og begrunner det blant annet med fysisk eller psykisk sykdom/lidelse som angst, eller fordi de blir utsatt for mobbing.

De som først og fremst har fravær fordi de kjeder seg og misliker skolefag og teori, bruker ord som «skulk» og «droppe skolen».

Noen har ikke ord på fraværet sitt i det hele tatt, fordi de snakker lite om det, annet enn til personer de kjenner godt og stoler på. Det kan muligens være fordi de er redde for at situasjonen skal bli verre dersom det blir mer uttalt og tydelig.

Det at informantene ikke har et felles begrep på fravær, kan skyldes at de ikke er så opptatt av ordbruk, men heller av selve situasjonen som utløser det: mobbingen, angsten, mattetimen, den nye læreren, den nye klassen eller gymtimen de gruer seg til:

- Jeg kaller det egentlig ikke noe. Har venner som har spurt hvorfor jeg ikke går på skolen, men jeg har kun fortalt de nærmeste. Til de jeg ikke kjenner sier jeg bare at jeg ikke vil snakke om det. Til de som jeg kjenner, forteller jeg hva som skjedde. Jeg synes det er godt å fortelle av og til, men ikke hele tiden.

Didrik 15 år, Oslo

- Allerede i 2. klasse var jeg annerledes, synes det var helt unødvendig med lekser, forsto heller ikke hva jeg holdt med på skolen. Jeg ville heller lære ting selv, å sitte på rumpa var helt feil, så etter hvert skjønte jeg at jeg ikke måtte være der og begynte å skulke.

Ylva 16 år, mindre tettsted

Elevene vil ha frihet til å velge når de vil snakke om det og til hvem. Vi ser også at de på et tidlig tidspunkt stiller spørsmål ved måten skolen er lagt opp på, eksempelvis nødvendigheten av lekser.

Skolehistorien

De aller fleste informantene fortalte at de gledet seg til skolestart, men at gleden gradvis forsvant. De fleste har en klar formening om når fraværet startet:

- De første 4-5 årene var jeg på skolen nesten hele tiden, og så hadde jeg en meltdown. Fikk flere diagnoser, blant annet autisme, og da fikk jeg mer forståelse for hva jeg kunne trenge hjelp til. Slet med eksistensiell angst, også blir jeg så sliten av alle lydene. Nå drar jeg hvis jeg orker...

Anna 14 år, Bergen

- I hele åttende klasse var jeg syk og i hele niende. Legene visste ikke hva det var. Jeg hadde veldig smerter i magen og var veldig kvalm, og ble veldig sliten, orket ikke stå opp så tidlig som skolen begynte, hadde så vondt at jeg ikke klarte å konsentrere meg. Så fant de ut at jeg har fått endometriose, nå har jeg operert.

Janne 14 år, Oslo

- Jeg følte meg mye mer vanlig i barnehagen. På skolen ble det vanskeligere... Jeg så litt annerledes ut og gikk litt annerledes og da var det noen som begynte å være slemme.

Naja 13 år, Oslo

- Allerede i 4. klasse begynte jeg å sende meldinger til mamma: «jeg føler meg dårlig», «har vondt i magen», «har vondt i hodet», «er sliten», «trøtt» og jeg begynte å forstå hva jeg kunne skyldes på. Jeg prøvde å lure dem med temperaturmåleren og sånn fortsatte jeg helt til ungdomsskolen. Da begynte mamma å skjønne at det var ting på skolen som gjorde at jeg fysisk ikke kunne reise dit.

Ylva 16 år, mindre tettsted

Som sitatene viser knytter noen av informantene vanskene helt tilbake til barnehagen. I de fleste intervjuene kom det fram at endringene og eskaleringen skjer ved overganger; fra barnehage til skole, småskole til mellomtrinnet, barneskole til ungdomsskole osv. Det kan også være overganger i form av flyttinger, avklaring om diagnoser, nye lærere eller medelever.

Ingen vet hvor mange **barn** som er borte
fra skolen, men beregninger viser
at det dreier seg om minst 30.000 elever.

Det er ingen som teller.

Assosiasjoner til skole

Flere har vanskelige tanker og følelser knyttet til egen skolegang, og flere av assosiasjonene til skole er – ikke overraskende – sammensatte og dels negativt ladede. De kan knyttes til alt fra vansker med å lære, til det å bli holdt utenfor eller generelt oppleve at man faller utenfor «normalen».

Informantene skylder ofte på seg selv og at det må være noe «galt» med dem siden de ikke opplever at de passer inn. På den andre siden tenker de at skolen har en manglende evne til å favne elever som har ulike vansker.

– Jeg tenker på bygninger, lærerne jeg ikke liker, lyset og lydene. Tenker jeg hadde en dårlig lærer som ødela matte for meg. Skolen gjør meg mest utslitt og tom. Det eneste jeg får er tomhet. Når jeg drar på sangøvelse føler jeg energi når jeg kommer hjem. På skolen er jeg bare feil, jeg gjør ikke ting riktig.

Anna 14 år, Bergen

– Jeg ser for meg skolearbeid, lekser, det popper opp bilder av skolen min, og så tenker jeg at folk er lei seg og at noen mobber... De lo av ticsene mine i dag og da ble jeg så lei meg at jeg at jeg ikke orket å gå på trening.

Magnus 11 år, Oslo

– Jeg synes det er slitsomt å stå opp, også liker jeg ikke å bli kjefta på av læreren. Jeg synes det er kjedelig på skolen, er ikke noe flink heller. Jeg vil bare spille fotball.

Oscar 10 år, Oslo

– Bare ordet skole og det å være der i det hele tatt blir jeg veldig kvalm... Jeg har fremdeles den redselen for at lærerne ikke hører på meg igjen.

Didrik 15 år, mindre tettsted

På tross av negativt ladede assosiasjoner, skinner det gjennom hos de fleste at de ønsker å være mer på skolen, om enn med et noe annet opplegg. Selv om Didrik blir «veldig kvalm» av skole, understreker han at:

– Det [fraværet] har vært over lengre tid, noen år... Har bare vært hjemme og det synes jeg ikke har vært greit. All mobbingen har gjort det for vanskelig. Har ikke fått vært med venner, bare på fritiden, men ville jo heller vært på skolen.

Didrik 15 år, lite tettsted

Også Geir vil helst være på skolen, om enn ikke på fulltid:

– Jeg prøver å komme meg tilbake til skolen nå. Jeg har hatt det så vondt på grunn av rettssaker mellom mamma og pappa og all kranglingen... Har vært så mye kvalm og svimmel og hatt kramper i magen. De dagene jeg er på skolen liker jeg best, men dagen etter er det greit å være hjemme...

Geir 14 år, Oslo

Å komme tilbake til skolen etter lengre tids fravær tar tid og krever gradvis tilvenning. Noen har en så sterk angst at det må små skritt til for i det hele tatt å kunne gå inn døra på skolen. Flexibilitet og tilpasning er derfor viktig for mange av informantene. Når Geir uttrykker at «dagene jeg er på skolen liker jeg best», er det et godt utgangspunkt for å jobbe med «tilbakeføring» eller økt skolencærvær. Tanken om at «dagen etter er det greit å være hjemme», er noe flere informanter er inne på. Noen nevner også «kortere skoledager» og «mer pauser».

Om å være hjemme

Samtlige informanter har hatt jevnlig, systematisk fravær, enten det er hver onsdag, de siste tre månedene eller over en periode på flere år. Samtlige informanter oppholder seg hjemme når de ikke er på skolen, og flere føler på en lettelse og har det bedre når de er hjemme:

– Jeg har hatt det bra hjemme, mye bedre enn å bli mobbet. Jeg går ned på jobben til pappa, eller passer på hundene våre, prøver å komme meg ut...

Fiona 14 år, Moss

– Det har i perioder vært vanskelig å komme seg på skole, det er ofte jeg bare går hjem, også kjører mamma meg tilbake til skolen igjen. Det er liksom så mange små ting, som hvis jeg har kranglet med noen, at jeg ikke får være med i ballspill, så blir jeg irritert. Jeg kjenner det bare fyller seg opp på grunn av den ADHD-en, også liker jeg ikke å dusje med andre. Det å være naken, det renner svette av meg, fosser nedover, det skjer ikke med de andre. Det kan få meg til og ikke ville gå i gymmen.

Oscar 10 år, Oslo

For Fiona og Oscar virker en «vanlig» skolehverdag både fjern og vanskelig. Noen av informantene har vært borte i så lange perioder at de har mistet kontakten med klassekameratene, noe som skaper en ekstra utfordring med tanke på å gå tilbake på skolen:

– Etter at venninnen min sluttet på skolen, har jeg ingen venner. Jeg kjenner ingen i klassen min, så da begynte jeg å skulke, fikk en vond klump i magen hver gang jeg skulle gå på skolen og slet med å sove, nå har jeg ikke vært på skolen siden februar. Ingen i klassen har tatt kontakt heller, skjønner jo det på en måte for jeg har aldri vært sammen med dem.

Elnathan 14 år, lite tettsted

Elnathan peker på en konsekvens av skolefravær som flere gir tilbakemeldinger om: kontakten med venner og klassekamerater blir dårligere, og i verste fall at opphører den helt.

Konsekvenser av skolefravær

Svekkede sosiale relasjoner

For noen av informantene med periodevis høyt fravær er det kun det sosiale som er årsaken til at de er på skolen. De er opptatt av å være sammen med klassekamerater og det er først og fremst friminuttene som motiverer dem til å være der.

For et flertall av informantene er det langt mer komplisert, og blant de som blir mobbet eller har en sykdom som gjør det vanskelig å være på skolen, opplever flere å falle utenfor sosialt. De forteller at færre tar kontakt for å finne på noe etter skolen og noen har vansker med å delta på organiserte aktiviteter. Flere forteller at de savner klassen og det sosiale, og det er stor enighet om at man blir hengende etter sosialt når man periodevis har mye fravær. Det forsterker følelsen av annerledeshet, og noen blir helt isolerte fra jevnaldrende:

– Jeg har falt ut litt fra skolemiljøet, men jeg har to venninner som jeg har hatt hele tiden, men de tar ikke like mye kontakt lenger som de gjorde før, de spør ikke lenger om det går bra. Jeg sier at jeg av og til er frisk nok til å gjøre noe etter skolen, men da sier de at de er opptatt. Men jeg ser jo at de er sammen hver dag, også lurte jeg på om de hadde villet vært sammen med meg hvis jeg var frisk, jeg vet jo ikke hva de tenker.

Janne 14 år, Oslo

Det å ha en venn virker å utgjøre en stor forskjell. Mange forteller at de har hatt en venn som har trøstet dem eller hjulpet dem med å avverge vanskelige situasjoner. Det som ofte kjennetegner den ene vennen eller den beste vennen, er at de også er litt «utenfor»:

– På ungdomsskolen fikk jeg endelig en god venn. Jeg skjønte at han hadde det litt som meg på hjemmefronten, du vet litt sånn trøblete... Vi snakker med hverandre om det som er kjipt hjemme.

Geir 14 år, Oslo

– Jeg har en veldig god venn, han heter Abid, han har ADHD som meg, eller han har liksom ikke fått den diagnosen, men han er jo akkurat som meg, klarer ikke å sitte rolig. Han får også lov til å gå på grupperom noen ganger.

Magnus 11 år, Oslo

Fellesskapet, om enn bare med én annen, er kanskje særlig viktig for denne gruppen. Og at de søker til andre som har lignende utfordringer. Å føle seg helt isolert, kombinert med omfattende skolefravær kan gi en følelse av dobbelt utenforskap.

Monotone dager

Lengre skolefravær kan også føre til at rutiner sklir ut. Flere av informantene forteller at de prøver å få til en struktur på dagen, for eksempel ved å stå opp til bestemte tider eller gå ut en tur. Det er imidlertid ikke alle som klarer dette og noen blir dermed liggende i senga gjennom dagen.

De fleste forteller om kjedelige dager, hvor det er lite som skjer. Mange bruker tid på sosiale medier, særlig jentene, mens guttene forteller om mye gaming. Dette er lystbetont aktivitet, der de får vært litt sosiale, enten med venner de kjenner fra før eller har blitt kjent med på Internett.

Å gjøre noe de liker, kan glede seg til og føler mestring av er viktig. De fleste opplever å være gode i noe, og har en eller flere interesser de like å holde på med, blant annet fotball, matlaging eller fiske. Sykdom og dårlig dagsform fører imidlertid til at aktivitetsnivået varierer:

- Jeg gjør ingenting, jeg ligger bare i sengen og ser på telefonen og spiller spill, skytespill og sånne ting, mye TikTok. Det er kjedelig. Før pleide jeg å være mye mer sosial og finne på ting.

Elnathan, 14 år lite tettsted

- Det er bra når jeg er med katten eller når jeg tegner, men mesteparten av tiden føler jeg at råtner og at jeg er i limbo.

Anna 14 år, Bergen

Elnathan og Anna opplever altså at de «gjør ingenting» eller «råtner», altså at situasjonen er langt fra optimal selv om de slipper å være alene i friminuttet eller være i samme rom som mobberne. Begge har et ønske om å «høre til», og bli inkludert på skolen.

Bekymrede foreldre

De fleste informantene opplever at foreldrene er støttende og kjemper for dem, gjennom eksempelvis å ta permisjon fra jobben, legge til rette for meningsfulle dager eller navigere seg gjennom et tidvis overveldende system. Selv om foreldrene først og fremst oppleves som forståelsesfulle, er det tydelig at de også kan bli bekymret og frustrerte.

Flere merker at foreldrene har et sterkt ønske om at de skal gå på skolen, og dermed utøver noe press for at det skal skje. Presset kan komme direkte fra foreldrene eller at press på skolen skaper stress i familien.

Et par av informantene forteller om foreldre som har mer enn nok med egne problemer og flere sliter med å kommunisere med skolen. Noen trekker frem at det kan være vanskelig for foreldre å ta kontakt, enten fordi det er vanskelig å navigere seg i systemet eller at de ikke «får lov» av barna. Det kan med andre ord bli en låst situasjon i kommunikasjonen mellom hjem og skole.

Det er også noen informanter som har bevisste strategier for nettopp å unngå at foreldrene blir bekymret. De deler lite av hvordan de har det, så det slipper å bli «styr» eller å forholde seg mer enn nødvendig til utfordringene de har med skolen.

- Jeg blir stressa når jeg går på kjøkkenet og lager meg nudler hvis mamma kommer inn – hun bare ser på meg på en oppgitt måte og sier «Skal du spise nudler?». Merker at hun er irritert og vil at jeg skulle vært på skolen.

Mina 16 år, Trondheim

- Noen ganger kjører mamma meg på skolen fordi jeg har hatt en drittstart på dagen og ikke vil gå dit, også skjer det kanskje noe i løpet av dagen på skolen, krangling eller slåssing, også reiser jeg hjem igjen, men så prøver mamma å roe meg ned sånn at hun kan kjøre meg tilbake igjen.

Oscar 10 år, Oslo

**Politisk endring må til
for å forebygge skolefravall
og utenforskap.**

Alle barn teller.

– Mamma vet ikke noe om andre elever er borte på ungdomsskolen for de har ingen kontakt med hverandre, og det blir enda vanskeligere når man er mye borte fra skolen, tror ikke hun vet hva hun skal gjøre.

Jenny 14 år, Bergen

Som sitatet fra Jenny viser går også bekymringen andre veien, her for at moren føler seg alene om å ha «hjemmeværende» barn. Opplevelsen av å føle seg «utenfor normalen» kan dermed se ut til å ramme både barna og foreldrene deres.

Mobbing

Flere av barna og ungdommene vi har snakket med synes at det har vært utfordrende med sosiale relasjoner på skolen. Flere har vært utsatt for mobbing, som for noen er selve årsaken til at de ikke går der. Uavhengig av årsakene til mobbing, har det satt dype spor og skapt store utfordringer med å nærme seg klasserommet igjen.

Noen opplever mobbing allerede fra 1. klasse, mens andre rapporterer om en økning fra 4. klasse og senere. Det skjer ofte ved endringer eller overganger; for eksempel skolebytter, nye lærere eller elever. I noen tilfeller har en ny lærer eller skole bidratt til å dempe mobbingen, så overganger kan også gi positiv effekt. Et par av informantene forteller at de byttet skole, nettopp på grunn av mobbing.

Informantene forteller om ulike typer av mobbing, først og fremst av jevnaldrende elever. Noen rapporterer om fysisk plaging, mens andre er mer utsatt for psykisk mobbing med stygge verbale angrep og utestenging fra enkeltpersoner, grupper eller hele klassemiljø. Noen melder også om at de har blitt ekskludert eller mobbet på sosiale medier.

Flere forteller at dette har skjedd over lengre tid, og at det å bli utestengt, ikke bli invitert, det å prøve å late som om man har noe gjøre i friminuttene, tærer på:

– Jeg vet ikke hvordan det [mobbingen] startet, det var vel fordi jeg var liten. Jeg husker en gang jeg ble slått så kom søsteren min for å hjelpe meg, og så ble hun også slått. Ingen lærere har egentlig sett noe opp gjennom årene...

Didrik 15 år, lite tettsted

– Jeg ble sett ned på, fordi jeg var så utagerende og gråt av alt. Hvis jeg ikke fikk det slik som jeg ville klikka det mentalt, og da holdt de andre barna seg unna.

Ylva 16 år, mindre tettsted

– Det var personer som brukte stygge ord, dyttet og kastet ting... Noen lærere tok tak i det med de personene som sparka meg, rektor sa det ikke skulle skje igjen, men det gjorde det. Da begynte jeg heller å gå hjem til venninnen min i de lange friminuttene, for å unngå at det skulle skje noe sånt igjen.

Titti 16 år, mindre tettsted

Sitatene viser at mange av informantene har det tøft i klasserommet eller skolegården. Unggåelsesstrategier av typen Titti startet med – å gå et annet sted i friminuttet kan være forløperen til lengre, systematisk skolefravær.

Kompleks dynamikk rundt mobbing

For enkelte av barna og ungdommene vi har snakket ser det ut til at ulike diagnoser, som for eksempel ADHD, har bidratt til at de lettere havner i konfliktfylte situasjoner. Utenfra opplever disse informantene at andre elever ser på dem som «bøller», som alltid havner i konflikter. Selv kan de ofte oppleve at de bevisst har blitt forsøkt trigget, da de tenker at jevnaldrende synes det er «gøy» å se at de blir sinte og havner i slåsskamper.

Noen forteller også om det motsatte; at det er medelever som er mobberne og som har diagnoser som fører til alvorlig og gjentakende mobbeepisoder. Lærerne kan oppleve det som vanskelig å håndtere, og informantene opplever det som at lærerne «frikjenner» mobberens handlinger på grunn av en underliggende diagnose.

De vi har snakket med er ofte skuffet over hvordan mobbesaker er blitt håndtert på skolen. De opplever at lærerne ikke har sett, overser eller ikke klarer å håndtere mobbingen. Andre forteller at de ikke ønsker å involvere lærere eller egen familie fordi de da er redd for at det skal forverre situasjonen:

- Mobberne gjorde masse stygge ting, og de voksne sto bare å så på det. De sto 20 meter unna når ting skjedde. Jeg sa ifra, var på møterom og måtte snakke om det, men lærerne bare skyldte på at de hadde sykdommer, sånn ADHD og sånt, så det var ikke deres feil. Til slutt klarte jeg ikke mer, jeg hadde gitt beskjed så mange ganger, jeg hadde vondt i magen og var kvalm, jeg klarte ikke å gå der mer, så fikk jeg hjemmeskole med miljøarbeider. Jeg er fortsatt ikke med de andre på skolen. Dagene brukes bare til å være hjemme. Didrik 15 år, lite tettsted

Didrik opplever her å bli avvist, både av mobbere og lærere. Ingen av dem inkluderer ham i et sosialt fellesskap, og gir ham på ulike måter beskjed om at han er feil og tar feil.

Tiltak

Økt bevissthet fra lærerne om tilrettelegging

Når informantene forteller sine skolehistorier, handler de først og fremst om konkrete strategier for å håndtere ubehagelige opplevelser på skolen, eksempelvis hva de gjorde for å dempe angsten i klasserommet, kjedsomheten i kunst og håndverktimene eller uroen for nye fag eller elever. De snakker også om manglende utbytte av konkrete fag eller om dårlig skolemiljø.

Informantene vi har snakket med forholder seg i mindre grad til hva rektor eller skolen som helhet foretar seg eller hvordan skolesystemet er rigget.

Når informantene forteller om manglende tilrettelegging, faglig eller miljømessig, uttrykker de samtidig skuffelse over at

enkeltlærere ikke har fulgt med eller fulgt opp. Når de snakker om lærere, blir de ofte kategorisert som enten «snille og rettferdige» eller «slemme». De «snille og rettferdige lærerne» er de som er gode på å slå ned på mobbing. «Rettferdig» blir her gjerne definert som det å sette seg i respekt blant elevene. «Snille» lærere er de som «ser dem for dem de er», og som bryr seg, tar dem på alvor og setter inn tiltak som virker.

I den andre enden av skalaen har vi «de slemme lærerne», som ikke tror på dem, som ikke ser dem og som i liten grad foretar seg noe for å forbedre situasjonen. Et lite mindretall forteller at læreren er selve problemet, fordi de har gjort narr av dem, ignorert dem eller ikke tatt hensyn til at de trenger tilrettelegging i timene:

- Så byttet jeg skole for å få en helt ny start og hadde jeg gledet meg, men så sa jeg til læreren at jeg klarer ikke å være der en hel dag med en gang, men hun nektet å høre. Så stakk jeg ut og så ble hun sinna, og tok meg hardt i armen og sa jeg skulle tilbake. De hadde lovet meg å ta det rolig, men så skjer dette første dagen så da ble det verre, det var en veldig dårlig følelse, også ble det hjemmeundervisning igjen. Didrik 15 år, lite tettsted

- På barneskolen hadde jeg ingen voksne rundt meg som så meg, ble ikke introdusert for sosiallærere før 8. klasse, det var for sent. Lærere og sånt var ikke så mye for meg da, de tok det ikke seriøst. Geir 14 år, Oslo

Som det fremkommer av sitatene er ubehaget, angsten og frykten både knyttet til erfarte hendelser, og en uro for at det skal gjenta seg. Både Didrik og Geirs historier illustrerer hvordan manglende tilrettelegging og tiltak kan få store konsekvenser. Ifølge dem har læreren «skylden» for at de nå er hjemme, fremfor på skolen.

Tilrettelagt undervisning

Ved lengre fravær er det mange som forteller at de faller utenfor, faglig sett.

Noen av informantene forteller at foreldrene har en god relasjon til skolen og opplever at skolen gjør så godt de kan når det gjelder å tilrettelegge undervisningen. Lærerens evne til å se dem og hjelpe dem i undervisningen oppleves som viktig. Det å kunne gjøre tilpasninger som trykker elevene og at skolen er bevisst at enkelte barn trenger andre typer av tiltak og tilrettelegging ser ut til å hjelpe. Informantene forteller imidlertid at de i liten grad hverken gjør lekser eller har tilrettelagt undervisning når de er hjemme.

Noen ønsker ikke tilrettelagt undervisning fordi alt med teoretisk læring, stillesitting og lekser oppleves håpløst vanskelig, kjedelig og uinteressant. Flere kunne imidlertid ønsket seg mer lekser og oversikter over hva som gjennomføres fra uke til uke, slik at de kan holde seg mer oppdatert på skolefagene.

Svært få forteller om tilrettelagt hjemmeundervisning. Noen har miljøterapeuter som tar dem med på aktiviteter, og da gjerne inviterer med seg en elev fra klassen, men dette oppleves mer som lystbetonte aktiviteter for å aktivisere dem, snarere enn undervisning.

En del av informantene vi har snakket med har tradisjonelt sett vært skoleflinke, men på grunn av høyt skolefravær får også disse kunnskapshull og mindre gode resultater. For flere har fraværet, gjerne i kombinasjon med fysiske og psykiske vansker, gjort det tøft å gjenoppta skolegangen. Jo lengre fraværet har vart, desto vanskeligere oppleves det å komme tilbake og fungere som en «gjennomsnittselev».

De store kunnskapshullene gjør at flere føler at de har et anstrengt forhold til det å prestere i de teoretiske fagene. Mange foretrekker mer praktisk orienterte fag, som kunst og håndverk, mens særlig matte og norsk oppleves som slitsomt. Selv om flere har et ambivalent og trøblete forhold til det sosiale på skolen, har de fleste et ønske om å være med på leirskole, turer og andre sosiale aktiviteter for å få igjen en følelse av fellesskap og tilhørighet.

Forutsigbarhet skaper trygghet, noe som er svært viktig for dem vi har intervjuet. Å ha en

klar og tydelig kommunisert plan kan gi økt trygghet for informantene. I tillegg etterspør flere alternative løsninger, hvis man ikke klarer å følge den oppsatte planen være noe som ser ut til å hjelpe dem. Stor grad av fleksibilitet er noe flere nevner, slik at de – uansett dagsform – kan oppleve en form for mestring og inkludering:

- Mamma og pappa og jeg har hatt mange samtaler med skolen, de prøver å forstå og legge til rette, gi meg lekseplan og sånn når jeg ikke er på skolen.
Elnathan 14 år, mindre tettsted

- Jeg føler at i min situasjon så kunne læreren tatt mer kontakt, tilrettelagt for ulike oppgaver. Jeg ligger veldig bakpå nå til neste år, jeg vet ikke hvor de er nå. De burde tatt kontakt, sendt over oppgaver... Da har jeg mulighet til å gjøre noe, nå vet jeg ikke hva de gjør på skolen.
Janne 14 år, Oslo

Informantene mener skolen gjør for lite tilpasninger og skreddersøm til deres behov. Det skaper uro med tanke på faglig utvikling. Flere forteller også at noen av tiltakene som settes i verk, enten ikke er relevante i forhold til deres behov eller at de ikke er omfattende nok.

Grupperom

De fleste har fått igangsatt en form for tiltak for å bedre situasjonen, og det som nevnes hyppigst er bruk av grupperom. Informantene forteller at grupperommet kan fungere som et sted de kan ta en time-out eller søke tilflukt i hvis klasserommet oppleves for bråkete.

Andre ganger benyttes grupperommet som en alternativ læringsarena hvor de blant annet jobber med skolearbeid.

Mens noen av informantene forteller at de for det meste er alene på grupperommet, er andre sammen med andre elever med tilsvarende utfordringer. Ofte er det en miljøarbeider der, som hjelper til med skolearbeid, alternativt spiller de spill eller har en samtale. Noen få nevner at de har en spesialpedagog som hjelper dem i bestemte fag.

Gjennom våre tiltak for barn og unge, møter vi stadig yngre **barn** som ikke er på skolen, og som ikke har et alternativt tilbud.

Selv om tilgang til grupperom ikke alltid er den beste løsningen, fungerer den godt av og til:

- Jeg får gå på grupperommet oftere. Da fokuserer jeg bedre, jeg liker ikke at det er mange folk.

Jonas 13 år, lite tettsted

- Plutselig begynte det å bli vanskelig med lekser også da sjekket vi det ut. Da det viste seg at det var ADHD, da skjønte lærerne det litt mer. Jeg kunne ta pauser, kunne jobbe i eget rom med en annen lærer med litt enklere oppgaver.

Oscar 10 år, Oslo

Enkelte merker imidlertid en ambivalens ved å bli tatt ut av klassen til fordel for grupperom, fordi de er bekymret for at andre skal se på dem som mer annerledes.

- Jeg synes ikke det er så morsomt når miljøarbeideren roper navnet mitt høyt i klasserommet og sier at vi skal på grupperommet. Det er flaut, de trenger ikke å gjøre det så synlig.

Jenny 14 år, lite tettsted

Dersom grupperom skal brukes som et tiltak, mener elevene det er viktig at det brukes «riktig» og på en diskret måte. Det er også ulikt hvor mye grupperom blir brukt. Noen av informantene er der for det meste, alene eller sammen med noen få andre. De fleste benytter grupperom først og fremst som et «avbrett» fra tradisjonell klasseromsundervisning.

PPT/BUP

Informantene er i ulike situasjoner, både med tanke på alder, omfang av fravær og ikke minst helsesituasjon. Flere oppgir at de har behov for å snakke med noen utenforstående om det som plager dem. Det de først og fremst etterlyser er en kontaktlærer som ser og forstår dem, og som på bakgrunn av dette forsøker å legge til rette for deres individuelle behov. Andre ganger kan det være en miljøterapeut, en sosiallærer, en inspektør eller en helsesykepleier.

Profesjonaliserte hjelpeinstanser som

BUP og PPT nevnes også. Flere har gode erfaringer og møter med enkeltpersoner i disse instansene som har hjulpet dem. Særlig hos BUP er det informanter som forteller at de har lært seg gode teknikker for å takle utfordringer bedre og at de har møtt samtalepartnere som har sett dem.

Det å snakke med noen som er profesjonelle og ikke så tett på dem i de daglige situasjonene, kan også bidra til at relasjonen oppleves enklere enn de tette båndene man har til foreldre og lærere når ting er vanskelig.

Det kan imidlertid ta tid før de ønsker å ha kontakt med BUP, fordi enkelte opplever at det utdefinerer dem fra «det normale». Følelsen av annerledeshet blir tydeligere både for dem selv og medelevene.

- BUP er kjempebra... Hun jeg går til er ikke som mamma eller pappa som jeg kan være redd for å si ting til. Hvis jeg har gjort noe dumt kan ikke en psykolog bli sint. Hun har lært meg teknikker til å roe meg ned. Når jeg sier jeg ikke klarer å roe meg ned så sier jo bare mamma og pappa, jo det klarer du.

Oscar 10 år, Oslo

- BUP har ikke hjulpet så mye, bortsett fra at de har hjulpet meg med søvnproblemene mine, jeg har fått medisiner som hjelper, PPT har hjulpet mer. De har gjort sånn at jeg kan begynne på en skole nå som er mer tilpasset elever som har mye fravær.

Elnathan 14 år, mindre tettsted.

- Det er ikke noe morsomt når noen i klassen har funnet ut at jeg skal til BUP og skriker: Åh, skal du på BUP-en du'a, hva er gæernt med deg'a?

Jenny 14 år, lite tettsted

Spesialskoler

Et par av informantene har erfaring med spesialskoler og alternative opplæringsarenaer. De har blandede følelser med dette. På den positive siden opplever de en mer tilpasset opplæring, bedre klassemiljø og forståelsesfulle ansatte.

De kan imidlertid også føle på at spesialskoler samler alle som er «annerledes» på ett sted. For noen er det også upraktisk, på grunn av lengre reisevei og mindre tid med venner fra nærskolen:

- Jeg kunne ønske jeg kunne fortsatt på skolen min der jeg bor med vennene mine, nå må jeg reise langt med buss hver dag. Lærerne er veldig hyggelige, men det er mange med veldig mange forskjellige diagnoser i klassen min og det kan være litt vanskelig noen ganger. Vi får sånne smilefjes når vi gjør noe bra enda, det synes jeg er barnslig.
Naja 13 år, Oslo

- Jeg skal begynne på en skole som bare har 20 elever, har vært og besøkt dem. Lærerne er veldig snille, og der er det sånn at hvis man er borte fra skolen så er det normalt, så de blir ikke sure.
Elnathan 14 år, mindre tettsted

Hva ønsker elevene seg?

Mer samarbeid med skole og lærere

Som nevnt innledningsvis satte mange av foreldrene stor pris på at barna deres fikk delta som informanter til rapporten. Å få mulighet til å snakke med noen som verken var foreldre, skole eller hjelpeapparat ble satt pris på av flere.

Et sentralt tema i undersøkelsen var at informantene fikk komme med råd eller forslag til hvordan skolen burde være utformet for at flest mulig elever skal trives der. En anbefaling som raskt kom frem var «å lytte, støtte og se elevene, ta dem på alvor og ta tak i ting tidlig».

For å få til dette nevner de «bedre kommunikasjon og dialog, både med elever og foreldre», samt med andre lærere. Dersom en elev trenger tilpasninger, må samtlige lærere vite om situasjonen og kunne legge til rette med lekser og lekseplaner. De etterspør også mer fleksibilitet, både når det gjelder læringsform og lengde på skoledagen. De ønsker mer rom for pauser og for noen mindre stillesitting i klasserommet.

- Bruke mer energi på å lære lærerne hvordan de hjelper barn, resten av lærerne vet ikke hvordan de skal håndtere sånne som meg.

Anna 14 år, Bergen

Flere har praktiske fag som favorittfag, eksempelvis kunst og håndverk og gym. Blant disse er det flere som opplever økt press knyttet til teoretisk faglige prestasjoner, og som uttrykker ønsker om å lære på andre måter.

- Mer praktisk læring... Jeg trenger ikke å kunne Pythagoras når jeg handler i butikken, eller ordentlig grammatikk når jeg skal skrive til folk. Det er veldig mye ubrukelig som du har lært. Jeg vil lære hvordan man betaler regninger og hvordan man bytter bremses på en bil.
Ylva 16 år, mindre tettsted

For flere oppleves skolen som en utrygg arena, hvor de sjelden befinner seg. De har imidlertid klare tanker om hva som skal til for å få økt tilstedeværelse. Mer innsats mot mobbing og økt oppmerksomhet mot elever som har utfordringer eller havner «utenfor» er viktig. De ønsker at lærerne skal ta kontakt og høre hvordan det går hjemme, legge til rette og ha et ekstra blikk for dem når de er på skolen.

- Planlegging og forutsigbarhet er viktig, at jeg vet hva som kommer til å skje og hvordan jeg får tilgang til alt, men at det ikke er press, og det at det er flere muligheter. Men skolen har ikke åpenhet for flere muligheter.

Anna 14 år, Bergen

- Kanskje det at hvis det var litt vanskelig å komme seg på skolen en dag, at læreren kunne møte meg ved inngangen, eller hjelpe meg litt inn og starte med å være på et grupperom. At læreren la litt mer til rette og alt det der. Kanskje det å prøve å forstå dem. At de som sliter med litt forskjellige ting, trenger litt forskjellige ting.

Mina 16 år, Trondheim

Åpenhet og kontakt med medelever

Når det gjelder anbefalinger til medelever er det først og fremst at de skal bry seg mer, inkludere i lek og aktiviteter, komme på besøk, men også støtte eller si fra hvis noen blir mobbet.

For egen del ønsker de å bli trygge nok til å dele tankene og opplevelsene sine, både med lærere og medelever. Noen sier de vil prøve ut aktiviteter og situasjoner de anser som skumle, som å være i klasserommet, være sosial og legge opp til noen rutiner i hverdagen.

- Prøv med «Går det bra?». Det er tre ord som for meg kan utgjøre en verden av forskjell.

Fiona 14 år, Moss

- Kunne ønske at noen spurte hvordan det gikk. Jeg føler meg glemt, det hadde vært gøy å få en melding en gang iblant om det gikk fint.

Janne 14 år, Oslo

- Si ifra til foreldrene sine og be om hjelp, ikke hold ting inne, da blir det bare verre.

Ylva 16 år, mindre tettsted

- Prøv å gjøre noe hjemme, legge opp til noen rutiner. Det verste er når du er hjemme og du ikke har rutiner, det er viktig å stille seg å prøve å stå til vanlig tid og se hvordan du føler deg den dagen.

Geir 14 år, Oslo

Støttende og motiverende foreldre

Informantene ble videre spurt om de hadde noen råd eller forslag til hvordan foreldre best kunne håndtere barn som har høyt skolefravær.

De nevner først og fremst «å være lyttende og støttende» og «finne en balansegang mellom å motivere og pushe, samt å få til en god dialog med skolen».

- Hvis kanskje du ser at barnet ditt er mye hjemme eller alene, prøve å ta en prat å se hva som skjer og så ta det videre med skolen.

Titti 16 år, mindre tettsted

- Mamma er lei seg fordi hun ikke forsto det tidligere. Mye kjefting og smelling med å få meg på skolen. Det er viktig å høre og se barna sine. Fortsett å grave, kjempe for ungene sine, hører ikke skolen på deg så prøv litt til.

Ylva 16 år, mindre tettsted

- De bør være rolige... Prøve å forstå når barnet ikke greier det. Ikke mase så mye om karakterer.

Elnathan 14 år, lite tettsted

Selv om foreldre i stor grad får skryt for å være forståelsesfulle og støttende, har flere en klar motivasjon om at de skal mer på skolen. Dette forstår informantene, men mener for mye «mas» og «kjefting og smelling» heller fører til det motsatte. Indirekte sier flere at foreldre bør ha et nettverk med andre foreldre som har barn med mye skolefravær. Informantene erfarer at det kan oppleves ensomt og frustrerende også for foreldrene å ikke ha noe fellesskap med andre i samme situasjon.

Intervjuene viser elever med skolefravær utgjør en heterogen gruppe. Det er ulike årsaker til at de er lite på skolen, men de har det til felles at de står uten et fullverdig opplæringstilbud. Det er bekymringsverdig. Å være borte fra skole, klassekamerater og få større eller mindre kunnskapshull skaper en frustrasjon og en bekymring, som det er avgjørende at myndighetene tar på alvor. Og lytter til de det gjelder, om hvilke tiltak og anbefalinger som bør settes i verk.

Kirkens Bymisjon krever at skolefravær må kartlegges slik at alle barn sikres den oppfølgingen de har rett på.

**Media, forskere og foreldre har
den siste tiden satt **økt skolefravær**
i grunnskolen på dagsorden.**

**Dette viser at det er et stort behov
for innsikt og politisk handling.**

DEL 2

Fagpersoner snakker om skolefravær

Innledning

I intervjuene med barn og unge om skolefravær får vi blant annet høre om monotone dager og svekkede sosiale relasjoner. Noen opplever seg også glemt av skolen.

Det fikk oss til å lure: Hva gjøres egentlig når en elev begynner å være borte fra skolen? Denne delen av rapporten tar for seg skolefravær, slik fagpersoner erfarer det.

Gjennomføring og utvalg

- Hva skjer når en elev begynner å ha mye eller systematisk fravær?
- Hvilke tiltak settes i verk, og hvordan er disse organisert?
- Hvordan erfarer fagfolk samarbeidet med skole, elever og foreldre?
- Hva skal til for at fraværende elever skal bli inkludert, oppleve motivasjon og mestring?

Dette var spørsmål vi ønsket å belyse nærmere, og vi har derfor gjennomført dybdeintervjuer med ulike fagpersoner i skolen. Vi har besøkt syv kommuner av varierende størrelse og spredt over hele landet. Vi har både sett på enkelttiltak, og hvordan disse er koordinert og samarbeider med andre aktuelle tjenester.

I rekrutteringen av informanter var vi opptatt av å favne et bredt spekter av fagfolk. Utvalget består av skoleledere, lærere, spesialpedagoger, helsesykepleiere og psykologer, og de jobber blant annet på:

- **Ulike typer skoler:** Både nærskole og flere alternative opplæringsarenaer er med i utvalget, både fulltidstilbud og endagstilbud.
- **Innsatsteam for fraværselever:** De har ulike navn i ulike kommuner, blant annet fraværsteam og nærværsteam.

I vårt utvalg har vi flere fraværsteam og ett nærværsteam. Felles for dem er det er en tverrfaglig gruppe, som er satt sammen for å kunne hjelpe elevene på best mulig måte, tilpasset den enkelte elevs situasjon.

- **Foreldrestøttende tiltak:** Lavterskel samtaletilbud for foreldre. Er bemannet av personer som også jobber med skolefravær på andre måter, for eksempel skolefraværsteam.

De vi har intervjuet her har ingen relasjon til informantene i delrapport 1. I tillegg til kommunene har vi hatt samtaler med flere forskere, for å avstemme og diskutere funn.

Hjelpeapparatets erfaringer

Økt og mer alvorlig skolefravær

På spørsmålet om hvordan omfanget av skolefravær har utviklet seg i deres kommuner, starter ofte svarene med «Mitt inntrykk er...», «Jeg tror at...» eller «Det kan virke som...». De har ingen faktisk dokumentasjon på hvor mange elever det gjelder eller hvordan det har endret seg over tid. Det er ikke så rart, da det foreløpig ikke finnes et felles nasjonalt registreringssystem for fravær. De har derfor ingen tall eller forskning å støtte seg på, eller å kunne sammenligne sine egne erfaringer med.

Informantene har imidlertid gode oversikter over antall innmeldte saker, kategorisering og statusoversikt over tid. Det gir en pekepinn på utviklingen i skolefravær, og samtlige melder også om et stort etterslep av saker:

– Vi når toppen av toppen... Når vi er der ute [på skolene] ser vi symptomer på at det er mange flere som vi ikke når...

Leder, alternativ opplæringsarena

Selv om informantene har ulike roller, ansvarsområder, fagkompetanser, elevgrunnlag og geografisk plassering, er de i stor grad samstemte i sine tilbakemeldinger. De erfarer den samme utviklingen: Økt antall henvendelser fra skolen og mer kompliserte og sammensatte situasjoner og saker:

- Før var det mer blandede saker, hvor halvparten løste seg tidlig. Det handlet mye om opposisjonelle elever. Nå er det mer komplekse problemer og mye sosial angst.

Ansatt fraværsteam

Informantene opplever altså økning på flere områder, både i omfang og kompleksitet. Flere forteller om sammensatte saker, som ofte kompliseres ytterligere hvis fraværet blir langvarig. Den endrede situasjonen medfører at tjenesteapparatet må tenke mer helhetlig, og flere forteller at de har videreutviklet tiltakene sine, for å gjøre dem mer oppdaterte og relevante:

- I 2021 la vi om kursen. Vi trengte et bedre kunnskapsgrunnlag for å gjøre dette. Vi har innhentet erfaringer fra andre kommuner, sett hvordan de jobber... Og funnet ut at vi må ha et tettere samarbeid med skolen, ikke være en instans utenfor.

Ansatt, nærværsteam

Flere mener fraværet økte i forbindelse med pandemien. Både på grunn av belastningene og begrensningene den medførte, men også at den ble en etterlengt pause – som fortsatte å vare:

- Noen elever har holdt ut lenge, og med korona slapp de endelig å gå på skolen.
Lærer, alternativ opplæringsarena

- Korona ga en økning... Det var et annet regelverk og grense for å være syk... Flere sier korona utløste det. Og det var gråsoneelever som presset seg gjennom ubehag til det ikke gikk lenger.

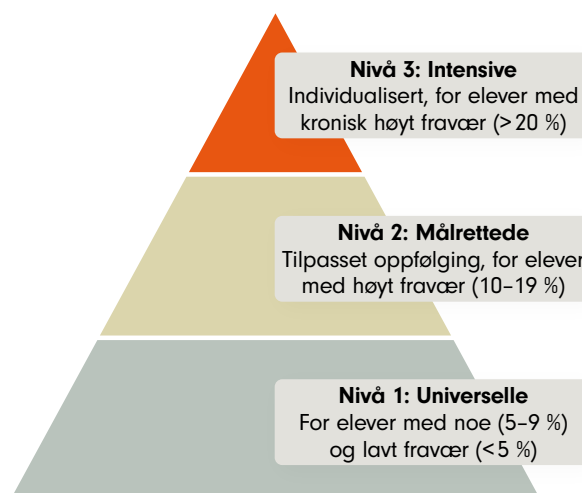
Forsker, skolefravær

«Gråsoneelever» forstås her som elever som ikke utmerker seg med spesielt mye fravær, lærevansker eller andre synlige utfordringer. Nettopp fordi de er litt usynlige kan det være vanskelig å fange opp at de har «presset seg gjennom ubehag», før det er for sent og fraværet har etablert seg. Bevisstheten om «gråsoneelever» gjør at informantene etterstreber å jobbe systematisk for at disse ikke skal utvikle langtidsfravær.

Arbeid med skolefravær må gjøres systematisk

De fleste forteller om systematisk jobbing med skolefravær, ut fra verktøy som blant annet Forebyggingstrekanten.⁷

Forebyggingstrekanten

Som det fremgår av Forebyggingstrekanten deles fravær og tiltak inn etter omfang:

- **Grønt nivå:** Universelle tiltak, for elever med «litt fravær, men forebygging kan hjelpe».
- **Gult nivå:** Målrettede tiltak for elever med «mye fravær, men har en fot innenfor skolen».
- **Rødt nivå:** Intensive tiltak for helt fraværende elever (også kalt «kronisk høyt fravær»).

I takt med økende antall komplekse saker er det også mer relevant enn tidligere å se på hele trekanten. Stadig flere saker vurderes som «røde» og «komplekse», mens de tidligere ofte var «grønne» og «halvparten løste seg raskt».

Fagpersonene vi har intervjuet i rapporten jobber med ulike tiltak, og alle nivåene i forebyggingstrekanten er representert her. For elever som er litt borte (grønt nivå) fungerer tjenester som for eksempel nærværsteam og andre forebyggende tiltak. Der er kontakten med skolen og klassen fortsatt så tett, at de sjelden setter inn individuelle tilbud:

- Nærværsteamet fungerer forebyggende, eller når det er et mønster i fraværet: hver mandag, etter hver ferie osv. Vi setter inn tiltak før det blir verre, for å stoppe utviklingen...

Ansatt, Nærværsteam

Tiltakene som settes inn for elever med mer langvarig fravær er, naturlig nok, annerledes lagt opp med mer individualiserte tiltak:

- For de som har mer enn 3-4 måneder fravær eller er innom av og til har vi andre tilbud. Hjemmebesøk eller vi møtes på kafé, både foreldre og barn er med. Men her opplever vi ofte at vi er for sent ute...

Ansatt, Nærværsteam

Opplevelsen av å være «for sent ute» handler om at hjelpeapparatet burde ha vært koblet på tidligere. Informantene som jobber med tiltak for ungdomsskoleelever uttrykker frustrasjon over at tilbudene deres er avgrenset til ungdomsskolen, og at det hadde vært behov fra skolestart, i 1. klasse.

Elever med langvarig skolefravær er ikke en homogen gruppe. Mens fraværet kategoriseres ut fra omfang (grønt, gult og rødt nivå), iverksettes og avgrenses tiltakene blant annet også ut fra årsak og helsetilstand:

- En konsultasjon går vi ikke videre med her hvis fraværet er behandlingstrengende.

Ansatt, fraværsteam

- Hvis fraværet skyldes skulk, kommer de ikke til oss. De har andre tilbud.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

Jo mer komplekst fraværet er, jo viktigere er det å sortere etter årsaker og koble på andre instanser. Når de får en henvendelse går de inn med en åpen tilnærming:

- Vi kjenner ikke barna eller skolen. Vi har spørsmål som rammer inn, og en hypotese om hva som kan rettes på og tiltak som kan testes ut. Så evalueres det på neste møte.

Ansatt, fraværsteam

Det er mange årsaker til fraværet og til at det har økt. Informantene tegner et bilde av en mer urolig skolehverdag, som preger flere elever:

- Det er en økning i mobbing på skolen, av vold i skolen. Det er indikatorer på at elever ikke er like trygge i rollen som tidligere.

Ansatt, fraværsteam

- Tidligere var det de som hang ved busstasjonen som hadde fravær, de som bråkte i klassen. Nå er det mer de stille som sitter hjemme.

Rektor, alternativ opplæringsarena

Skolen virker å utfordre flere typer elever og på andre områder. Verken mobbing eller uro er noe nytt, men det virker som det har økt og blitt synligere. Flere som har fulgt utviklingen forteller at skolefravær tidligere var basert på reaktiv aggresjon og atferd, med «urolige elever» og «skulkere». Disse har fortsatt fravær, men informantene rapporterer at det nå er andre grupper som er sterkere representert. Når det gjelder de mest langvarige, komplekse saker er det oftere snakk om diagnoser, mobbing og psykisk uhelse – og at fraværet i noen grad er mer «innadvendt»:

- Det er stille elever, som forsvinner mer og mer.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

For mange **barn** starter utfordringene allerede i grunnskolen.

Lærevansker som ikke har blitt oppdaget, sosiale utfordringer og mobbing er bare noen årsaker.

- Årsakene er mer skjulte, og det kan være tyngre å håndtere. De [elevene] er mer forsiktede.

Leder, alternativ opplæringsarena

Behov for tidligere innsats og nok ressurser

For noen starter symptomer på noe som kan utvikle seg til å bli skolefravær allerede i barnehagen. Overgangen til skole blir for noen overveldende og skummel, og informantene mener derfor det er viktig å legge til rette for en forutsigbar og trygg skolestart:

- Tidlig innsats bør starte i barnehagen, for å forberede foreldrene. Det er en helt annen kultur i barnehagen enn på skolen. Så det er viktig å få på plass dette [kulturforståelse av skolen] før skolestart.

Ansatt, fraværsteam

- Det er problematisk hvis man ikke kommer inn raskt. Det er viktig at det skjer raskt så det [fraværet] ikke manifesterer seg.

Rektor, alternativ opplæringsarena

Jf. Forebyggingstrekanten er det altså viktig å prøve og sette inn tiltak mens det fortsatt er grønt nivå. Jo mer etablert fravær det er, jo mer omfattende, individualiserte tiltak må de iverksette.

Mangel på ressurser og dårlig kommuneøkonomi er årsaker som ofte nevnes for at skolene ikke får jobbet godt nok med skolefravær. Noen trekker imidlertid fram at god tidlig innsats både kan virke forebyggende, og dermed være besparende for kommunen:

- Hvis man tidlig begynner å jobbe forebyggende trenger det ikke å være så kostbart. Når man jobber forebyggende, da gjelder det alle. Foreldre settes i beredskap, så de vet når og hvordan de kan kontakte skolen. Vi vil gjøre dem trygge, slik at de vet at «når barnet mitt begynner å få vondt i magen før skolen» kan de ta kontakt.

Ansatt, familiestøttende tiltak

De tidlige tiltakene er universelle. Ved å være en veiviser inn til aktuelle tjenester (som PP-rådgiver, helsesykepleier) kan de fungere støttende for foreldrene og bidra til en trygg hjem-skole-relasjon. Hvis skolen og tiltaksapparatet fremstår som en støtte, fremfor et kontrollorgan, kan det bidra til et mindre konfliktfylt forhold dersom det skulle utvikle seg til mer langvarig skolefravær.

Tverrfaglig og tverrsektorielt arbeid viktig for å lykkes

I tillegg til at tiltak bør starte tidlig og være inkluderende, er det viktig at de organiseres av et faglig kompetent team. Mange av informantene forteller om stadig bredere sammensatte team, på tvers av fagfelt og sektorer. Fordi sakene kan være komplekse, trengs det mange kompetanser inn samtidig, blant annet pedagoger, psykologer og helsesykepleiere. Flere forteller også at slike team jobber stadig mer tverrfaglig og tverrsektorielt, fordi de erfarer at kvaliteten blir bedre når det jobbes helhetlig, og med en felles forståelse av at «ingen klarer dette alene»:

- Det er lang ventetid hos BUP/PPT. Et ambulerende lavterskelteam bør stå klar idet problemet [fraværet] oppstår.

Ansatt, fraværsteam

- Vi er et lavterskeltiltak, og det er viktig for det tar ofte tid å få hjelp... Vi har ikke rammer eller tidsbegrensning. Og det er fleksibilitet og skreddersøm som fungerer.

Ansatt, fraværsteam

Et ambulerende lavterskelteam kan både fungere som et tiltak på vei mot BUP eller PPT, eller bidra til at saken løses før den kommer dit.

Skolen er en viktig aktør i det tverrsektorielle arbeidet. Flere peker på at det er helt nødvendig å ha skolen og lærerne med «på laget» i utforming av aktuelle tiltak, for at de skal oppleves relevante og gi faglig utbytte for de aktuelle elevene.

– Det er vanskelig å være et tilbud utenfor skolen... Skolen må ha ansvaret for implementeringen, hvis det skal fungere. Ellers havner det i en skuff. Så vi har en avdelingsleder på ungdomsskolen som er engasjert. Som vet hvordan det ser ut fra innsiden, vet hvilke rutiner som gjelder.
Ansatt, fraværsteam

Ansatte i dette tiltaket har gjort en grundig kunnskapsinnhenting før de reviderte sitt opprinnelige tilbud. De har erfart at selv om skolen ikke er ansvarlig for utforming av tiltak, må de være med både underveis og etter implementering, for at det skal fungere godt.

Presis kartlegging og medvirkning viktig

I diskusjonen om skolefravær er det naturlig å kategorisere elevene ut fra fraværsårsaker, eksempelvis «de som blir mobbet», «de som har atferdsproblemer», «de som har nevrodiagnoser» eller «de som har lærevansker».

Dette er viktig for å se en tendensutvikling, og å kunne se det i sammenheng med samfunnet for øvrig og se om fraværsårsakene er symptomer på noe mer eller noe annet. Mange av informantene er opptatt av å ikke fokusere for mye på årsaker og diagnoser, men ha gode kartleggingsverktøy for å tilby passende tiltak:

– Vi fant ut at det ofte er litt tilfeldig hvilke tiltak som settes inn. Det er viktig med en skikkelig kartlegging så tiltakene passer til behovene.
Ansatt, nærværsteam

Kartleggingsprosessen kan ta tid, og tillitsbygging er et sentralt stikkord:

– Man må skape tillit før kartlegging. Man må begynner der... Man kan kartlegge så mye man vil, men det går ikke uten tillit.
Ansatt, fraværsteam

– Vi bruker tid på å kartlegge. Man må være nysgjerrig på å forstå situasjonen,

ikke kun se på årsaker. Hva trenger de? Hvem trenger hvem? Man må bruke lang tid, styrke relasjoner, være nysgjerrig og kartlegge godt før tiltak. Ofte er årsakene sammensatte, ikke noen quick-fix.
Ansatt, nærværsteam

Knapphet på ressurser og lange ventelister kan imidlertid gjøre det vanskelig å gjøre noe annet enn «quick fix» eller etablerte metoder.

Informantene er opptatt av å fange opp tidlige tegn eller symptomer på fraværproblematikk – og i noen tilfeller være i beredskap før det skjer. Mange trekker fram at det sjelden starter med fullstendig fravær, men at det raskt kan eskalere hvis det ikke fanges opp eller settes inn riktige tiltak tidnok. Samtlige informanter er bekymret over at de ofte kommer inn for sent med tiltak.

Overganger er kritiske og krever ekstra innsats

Selv om en del fravær starter tidlig, forteller flere av informantene at det ofte øker ved overganger, som ny skole, ny lærer eller økte krav til faglige prestasjoner.

Fraværet kan utvikles i takt med økt alvor i skolen, eksempelvis fra småskolen til mellomtrinnet, overgang til ungdomsskole eller videregående skole. Videre kan fraværet øke hvis følelsen av annerledeshet får fotfeste eller at de går for lenge uten å få nødvendige tiltak. Flere av informantene er opptatt av å være tilgjengelige når og hvis dette oppstår:

– Jeg syns det merkes fra 5. trinn og oppover, det er de overgangene... Småskolen har mer fokus på trivsel, lek og det sosiale. På mellomtrinnet blir det faglige trukket større.
Ansatt, fraværsteam

– Nærvær er viktig i overgangsfasen. Ofte er det fokus på lærevansker, og at det trengs spesialpedagogikk, men det trengs også egne kompetanser med hensyn til overganger.
Ansatt, nærværsteam

Informanter fra alternative opplæringsarenaer mener de kan bistå nærskolen med å skape mer sømløse overganger:

– Man stoler på at det går bra, men de [nærskolene] har ikke nok ressurser i seg selv. På alternativ opplæringsarena lager vi gode samarbeidsavtaler, som vil være viktige verktøy på vei til nærskolen.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

– Alternativ opplæringsarena er fint. Kan få dem [elevene] til å komme dit, og kan utfordre til å komme inn i klassen igjen. Skolen trenger annen type kompetanse, med å jobbe med eksponeringsterapi, og hvordan utøve mildt press.

Ansatt, nærværsteam

Informantene som jobber på alternative opplæringsarenaer for ungdomsskoleelever forteller om stor fleksibilitet og innsats for å få en god overgang til videregående skole. De driver utstrakt eksponeringsarbeid, med alt fra å sitte på parkeringsplassen og se på skolebygget, øve på å gå inn i lokalene og hilse på lærer flere ganger før skolestart sammen med eleven. Flere jobber ut fra en tanke om at t videregående skole kan fungere som en «ny start», og vil derfor gi dem nødvendige verktøy for at det skal bli en god opplevelse:

– Vi jobber mye med overgang til videregående skole. Hvis det er ønskelig, følger vi eleven videre dit. Vi kan være med ved skolestart og følge opp frem til høstferien, for å trygge en god overgang.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

Noen forteller også at de kommer på hjemmebesøk, snakker med eleven gjennom døra for å etablere en kontakt, for å bygge tillit og skape trygghet.

Skolefravær preger hele familien

Det er ikke bare elevene som preges av høyt fravær på skolen. Fagpersonene vi har snakket med forteller om saker hvor familier som helhet rammes, både foreldre og søsken.

Ofte er det vanskelige relasjoner mellom hjem og skole, og foreldre kan føle på et press fra skolen og en frykt for barnevernet når barnet har et fraværsmonster som av skolen definerer som «bekymringsfullt» eller «alvorlig».

– Elevene er ofte kateballer i systemet. Familiene er slitne, og det er en kjempekamp for dem. Vi støtter og avlaster dem. Det handler om å kommunisere og forstå. Og at vi går veien sammen med eleven, så fort som eleven klarer å gå...

Ansatt, foreldrestøttende tiltak

– For hver elev man får til å unngå fravær redder man veldig mange mennesker, både foreldre, søsken og besteforeldre.

Ansatt, nærværsteam

Noen opplever tap av inntekt, fordi de må trappe ned eller slutte i jobben. Mange føler på ensomhet, stigma og at de har mislyktes som foreldre. Derfor har noen kommuner tatt initiativ til samtalegrupper for foreldre:

– Det første møtet var litt som en informasjonskveld. Det var stor trygghet i gruppa, og de stilte spørsmål i plenum, de undret seg sammen og pratet sammen i etterkant. Jeg så dem stå sammen på parkeringsplassen etterpå. De opplever at de ikke er alene, og får dele positive erfaringer og tips til hva andre har brukt av hjelpemidler... Tilbakemeldingene vi får er at de ønsker mer av det. De vil treffe hverandre, mange er ensomme...

Ansatt, foreldrestøttende tiltak

– Viktig med et godt tilbud til foreldre. De føler seg ofte alene, og det er skambelagt. Det preger hele familien. Det handler ofte om å gjenskape tillit. Det er ofte brutte relasjoner mellom foreldre og tjenestene.

Ansatt, nærværsteam

Skolen er viktig, både for hvert enkelt barn og for oss som samfunn.

Vi kan ikke stå å se på denne urovekkende utviklingen fra sidelinjen.

Disse tilbudene er åpne, og frivillige å delta på. Det har vist seg å være et stort behov for foreldretilbud, for å støtte dem i spagaten de står i, mellom skolens retningslinjer på den ene siden – og barnets ønsker og behov på den andre.

Diskusjon om begreper kan ikke stå i veien for handling og gode tiltak

Som nevnt er det flere begreper som brukes om skolefravær, og de mest brukte – skolevegring og ufrivillig skolefravær – både blandes, settes opp mot hverandre og sidestilles. Det er stort engasjement rundt begrepsbruk hos informantene, noe som også viser seg i at tiltak har endret navn over tid:

– Først het det Skolevegringsteam, deretter Bekymringsfullt fravær-team og nå heter det Nærværsteam. Det har vært en endring fra elevfokus til skolefokus. Nå jobber vi med tiltak for å få elevene til å forbli på skolen.

Ansatt, nærværsteam

Det er viktig å understreke er at dette teamet kalles nærværsteam, fordi de tar utgangspunkt i elever som stort sett er på skolen. De har stor grad av skolencærvær allerede, og fokuset blir dermed å få dem til å forbli der. Dette tilbudet, uavhengig av ordbruk, er ikke for de som har komplekse diagnoser eller har hatt fravær over lang tid.

I diskusjonen om begrepsbruk er det viktig å være oppmerksom på at elever med høyt skolefravær har ulike behov. Informantene jobber med mange ulike elever, og er bevisst på at det de kaller «opposisjonelle elever» har behov for andre tiltak enn en elev som for eksempel har sosial angst. Og at den ene gruppen må ikke få tiltak på bekostning av den andre:

– De lærerne opplever som pøbler blir ofte oversett. Det er ikke de som blir sendt til BUP eller skolehelsetjenesten... Ofte gutter, med aggresjon som uttrykksform, uromakere. Men atferd fordekker stor bagasje...

Rektor, alternativ opplæringsarena

Flere av informantene tegner et bilde av at stille eller engstelige elever er overrepresentert med stort fravær. Som heller holder seg inne og hjemme, enn å vandre rundt på skoleområdet eller henge på for eksempel busstasjonen. Dette er elever som kan være «gråsonenelever» en stund, og som kan være vanskelig å fange opp. Flere understreker at uansett hva slags «problematferd» elevene har, så er det symptom på noe som bør undersøkes nærmere.

Fraværstiltak må forankres i kommuneledelse

Samtlige tiltak som er omtalt i denne rapporten er forankret i kommunen, enten det er fraværsviledere, nærværplaner eller foreldrestøttende tiltak. Det vil si at øverste ledelse har bekreftet at skolefravær er noe det må jobbes forpliktende, bredt og systematisk med. Informantene opplever det som essensielt for sitt arbeid:

– At kommunen har et fraværsteam, virker skjerpene. Det gjør hjem-skole-samarbeidet lettere. Kommunen er veldig opptatt av dette, og det er helt avgjørende.

Ansatt, fraværsteam

– Å jobbe med dette [skolefravær] er et felles ansvar, og ingen klarer dette alene.

Ansatt, nærværsteam

– Kommunens syn på skolefravær er premisset for veien videre.

Ansatt, foreldrestøttende tiltak

Sitatene viser hvor viktig det er at kommunen er på lag, følger opp og stiller med ressurser. Det er likevel i liten grad et felles registreringssystem for fravær, noe som begrunnes med knapphet på ressurser og mangelfull forankring på de aktuelle skolene.

Aldri gi opp en elev

Elever som sjelden eller aldri er på skolen forteller om mangelfull oppfølging av lærerne, og får ikke tilsendt lekseplaner, generell informasjon eller invitasjoner til sosiale aktiviteter. Samtlige av fagpersonene vi har snakket med advarer mot dette:

– Selv om elevene viser liten progresjon, er lite eller aldri på skolen, så fortsett å holde kontakten. Ikke gi dem opp. Det er viktig å bli inkludert. Det er lett å bli frustrert, føle seg maktesløs som lærer eller skoleleder – men ikke kvittér ut elevene før de har gått ut av skolen.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

– Det er mye som er prøvd før, og en følelse av at verktøykassa er tom. Men man må ikke gi opp, selv om man ser lite progresjon eller utvikling. Selv om en elev har vært borte i flere år er det viktig at man ikke glemmer dem, men holder fast ved dem. Man blir oppgitt, og får lyst til å gi seg, men man må stå i det og regne med eleven uansett.

Rektor, alternativ opplæringsarena

– Ha kontakt, ikke bli glemt. Snu fokus. Fra 40 prosent fravær til 60 prosent oppmøte.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

Å glemme dem, ikke følge dem opp eller «slippe» dem kan føre til dobbelt utenforskap. Elever som over tid har vært utenfor både klasserom og skolebygg, må bli faglig og sosialt inkludert likevel. På den måten kan også faren for langvarig utenforskap reduseres.

Flere mener det må bli økt bevissthet om at dette skjer, og ikke minst hvorfor. Noen nevner at i klasser med mange fraværselever og hyppig utskiftning av lærere kan det være utfordrende å få til oppfølging av alle. Men at det bør legges til rette og skapes rutiner for at det blir gjort.

Nasjonalt fraværregister etterspørres

Et nasjonalt fraværregister for grunnskolen er noe samtlige informanter trekker frem som viktig:

– Jeg synes det er sjokkerende at man spør om resultater på nasjonale prøver, men ikke om fravær.

Ansatt, fraværsteam

Og det må være en klar plan for hvordan det skal registreres og brukes:

– Fraværregister er avgjørende for forebyggende arbeid. Nå er det veldig variabelt hvordan og om det føres fravær, og hvordan det følges opp. Når er det fravær? Hvordan ser dette ut i kommunen som helhet? Tiltak er vanskelig når dette ikke er på plass. Når man snakker om høyt fravær, hvor mye er det snakk om? Skolen vet ikke.

Ansatt, nærværsteam

De mener manglende fraværregister vitner om manglende forståelse og vilje til å sette temaet på politisk dagsorden. Flere forteller at ledelsen i kommunene de jobber i har fattet vedtak om nye stillinger for å jobbe med skolefravær. De ønsker at slike tiltak skal fattes høyere opp, og også finnes nasjonalt.

Informantene er tydelige på at registeret i seg selv ikke løser noe «skolefraværsmysterium», men at det kan være en god pådriver og støtte for lærerne:

– Men ikke gjør det [registeret] for diffust! Må gjøre det enkelt for lærerne å bruke.

Ansatt, fraværsteam

– Det [fraværregister] tvinger seg fram, men det må være enighet om hva man skal registrere. Hva man skal telle, og hvem som skal telle i hva.

Ansatt, alternativ opplæringsarena

Flere er også opptatt av implementeringen av systemet, og at det må gjøres godt og grundig. De peker på skoleledelsen som sentral i å forankre et slikt register, og at man må regne med at det tar tid før alle lærere tar eierskap til det og ser verdien av det.

Utvikling i skolefravær må ses i sammenheng med samfunnsutviklingen ellers

I intervjuene reflekterer informantene over årsaker til økt skolefravær, og mener det må ses i sammenheng med samfunnsutviklingen generelt. Flere trekker frem hvordan Internett og sosiale medier spiller en rolle i barn og unges læring, og at for eksempel engelsk kan læres gjennom sosiale medier, gaming og TV.

– Vi har flere elever som sier at jeg lærer det jeg trenger på YouTube.

Ansatt, fraværsteam

Samfunnsutviklingen handler også om at sosiale ferdigheter og samarbeid blir stadig viktigere, enten det handler om gruppearbeid på skolen eller presentasjoner foran klassen. Informantene erfarer at dette er noe mange gruer seg til.

De møter også elever som er engstelige for å gå inn på skolen, oppholde seg i et klasserom med 25 andre medelever, og at noen har brukt hele helgen på å grue seg til en gymtime.

Da øker foreldrenes bekymring og behov for beskyttelse overfor barna sine:

– Barn flytter seg i hierarkiet. Foreldre skjærer og beskytter. Unngåelse [av problemet/skolen] er en vanlig strategi. Det fungerer der og da, men angsten og problemene forsterkes.

Ansatt, fraværsteam

– Kan det ha noe å gjøre med oppdragerrollen å gjøre? At man er redd for å stille krav. Det er mye ufortjent omtale av skolen, og det har blitt mer krav om å «tilrettelegge for mitt barn...».

Ansatt, nærværsteam

– Rettighetsperspektivet hos foreldrene har blitt tydeligere: Passer dette opplegget for meg? Er denne skolen bra nok? Skolen får ikke tillit «gratis» lenger. Den må opparbeide seg det for å være den [tilliten] verdig.

Ansatt, fraværsteam

Informantene med sitatene over mener ikke å fremme kritikk av foreldre de jobber med, men uttrykker deres refleksjon rundt det de opplever som en utvikling i samfunnet.

Og et forsøk på å forklare og bevisstgjøre. Flere sier at «det er vi, skolen, som er den profesjonelle aktøren, så vi må tåle å bli kritisert mye». De legger imidlertid til at mange prøver så godt de kan, men har knapphet på ressurser, et system som ikke er rigget for å håndtere omfattende skolefravær og har i tillegg fått flere oppgaver, som i utgangspunktet kanskje ikke lå til stillingen.

Enten man kaller det «ufrivillig skolefravær» eller «skolevegring», handler det om en **elevgruppe** som ikke har et fullverdig skoletilbud.

Oppsummering

Intervjuene viser at årsakene til skolefravær er sammensatte og komplekse. Blant elever som har «mye fravær» befinner det seg alt fra de som er skolelei og som misliker teoretiske fag, til traumatiserte mobbeofre, sosialt engstelige, dyslektikere, behandlingstrengende, diagnostiserte og de som har urolige hjemmeforhold. Og en kombinasjon av disse. Som av ulike årsaker strever med å komme seg på skolen, enten det er å sitte stille i klasserommet, følge med i undervisningen, dusje med de andre elevene etter gymtimen, møte på mobbere i friminuttet, bli kjent med stadig nye lærere, bli testet og målt med karakterer og prøver.

Enten man kaller det «ufrivillig skolefravær», «skolevegring» eller noe annet, handler det om en elevgruppe som ikke har et fullverdig skoletilbud.

Det er grunn til bekymring når barn og ungdom på grunnskolen ikke får den opplæringen de har rett på. Det å få en oversikt over utbredelsen og årsakene, vil være viktig for å kunne sette inn relevante tiltak. For å få til dette må barn og ungdom selv få komme til ordet. De ønsker i denne prosessen å bli både sett og hørt. De ønsker å være en del av skolen, og de sitter på mye kunnskap og erfaringer om hva som fungerer og ikke fungerer.

Annerledeshet – enten barna selv kjenner på det eller blir definert som det av andre – medfører ekstra vansker og frustrasjoner for dem. Derfor ønsker de at det legges til rette for en mer inkluderende skole, der både medelever, lærere, rektor og øvrige ansatte er med på å skape et rausere og mer mangfoldig skolemiljø. Derfor bør skolene i større grad tilpasse læring til ulike typer elever, med ulike forutsetninger og behov. De unge selv etterlyser mer praktisk orientert kunnskap, da dagens skole oppleves for teoretisk. Videre ønsker de mer fleksible opplæringsløp. Dette vil trolig kreve annen kompetanse blant lærerne og flere med spesialpedagogisk utdanning.

Det er viktig at skoleverket gis de rammebetingelsene som kreves for å kunne tilby tilpassede undervisningsopplegg.

Spesialskolene oppleves for noen elever som et gode, men annerledesheten knyttet til disse er en utfordring, spesialskolen kan oppleves stigmatiserende for barn. Det å få en større aksept for at det finnes flere veier til å nå faglige og sosiale mål og at ulikhet kan være en ressurs er viktig.

Det er behov for en større bevissthet om at annerledeshet kan være noe verdifullt. Det kan bidra til å utvide våre perspektiver og gjøre oss mer tolerante og inkluderende. Det å være annerledes, bidrar til mangfold. Og mangfold beriker samfunnet. Ved å omfavne og verdsette dette, erkjenner vi at ulikheter ikke bare er naturlige, men også nødvendige for vår kollektive utvikling.

De som møter elevene i fraværsteamet, i PP-tjenesten, nærværsteamet eller på den alternative opplæringsarenaen forteller om uro i klasser, fordi stadig flere elever blir hentet ut til individuelt arbeid på grupperom. De forteller om frustrerte lærere som ikke strekker til. Om foreldre som kjemper en ensom kamp mot skolen, mot barnevernet og mot «systemet». Om brutte relasjoner mellom skole og hjem, om redde elever som mest av alt frykter å snakke høyt i klasserommet og bli spurt av medelever «hvorfors har du vært så lite på skolen i det siste?». Men som innerst inne har et ønske om å være en del av klassen, ha uproblematisk gym- og mattetimer, delta på aktiviteter og være sammen med «de andre». For å føle at de passer inn.

Fagpersonene vi har snakket med forteller også om etterslep i arbeidet sitt, fordi de får stadig nye og komplekse saker på bordet. Som de vil strekke seg langt for å løse, men ikke har tilstrekkelig med ressurser til. De forteller at det trengs tilrettelegging, som ikke alle skoler og lærere kan eller klarer å få til.

Som fagfolk er de frustrerte og bekymret, for at de kommer inn «for seint». For seint til å unngå frafall i videregående skole. For seint til å unngå ungt utenforskap. For seint til å unngå at dårlige skoleopplevelser setter varige spor.

Mangel på ressurser og dårlig kommuneøkonomi er årsaker som ofte nevnes for at skolene ikke får jobbet godt nok med skolefravær

Rapporten vår viser hvordan skolefravær preger og bekymrer hverdagen. Hvordan det sliter ut elever, familiene deres og skolesystemet. Hvordan det kan oppstå steile fronter mellom skole og hjem. Der skolen peker på overbeskyttende foreldre som ikke vil eksponere barna for vanskelige situasjoner og ikke vil møte i samtaler med skole eller innsatsteam. Og der foreldre og elever kritiserer skolen, lærere og rektor og andre fagfolk for å ikke ta mobbing på alvor, eller ikke tar elevene på alvor.

Samtlige av elevene vi snakket med forteller at de gledet seg til å begynne på skolen. Skolestart var noe spennende, nytt og bare litt skummelt. Med de riktige grepene kan flere få tilbake de positive opplevelsene med skolen, slik at forventningen som var der en gang, blir innfridd.

Kirkens Bymisjons anbefalinger

Denne rapporten beskriver en virkelighet der mange barn opplever å ikke få den tilretteleggingen og oppfølgingen de har krav på.

Den beskriver en virkelighet om barn som ikke har det bra, føler seg glemt eller opplever sosial isolasjon.

Vi roper et varsko om at mange barn står i fare for å ikke få innfridd sin rett til utdanning. Dette er alvorlig for barna det gjelder, samtidig er det et alvorlig samfunnsproblem.

Kirkens Bymisjon er redd for at hvis mange barn faller ut av skolen, vil det forsterke det vi ser i samfunnet, nemlig økende forskjeller, mer fattigdom og på sikt et mindre stabilt og rettferdig samfunn. Derfor mener vi at:

1. Skolemyndighetene må årlig kartlegge skolefravær.

Langvarig og/eller systematisk skolefravær i barne- og ungdomsskolen må registreres årlig. Registreringen må skje etter en nasjonal standard hvor ulike fraværstyper er definert og fraværstallene må følges opp både lokalt og nasjonalt. Regjeringen må sikre at dette utvikles.

2. Elevene må få oppfølging tilpasset den enkeltes behov.

Skolen og støtteapparatet må sikre at barn som trenger det får tilrettelagt undervisning og sikre barns rett til å bli hørt i utforming av tiltak. Det betyr at barna må involveres, og tiltakene må legge vekt på mestring, individuell tilretting. Barn som trenger det, må få spesialundervisning og elevens behov for behov for psykisk helsehjelp må vurderes.

3. Alle kommuner må ha en oppfølgingstjeneste for grunnskolen.

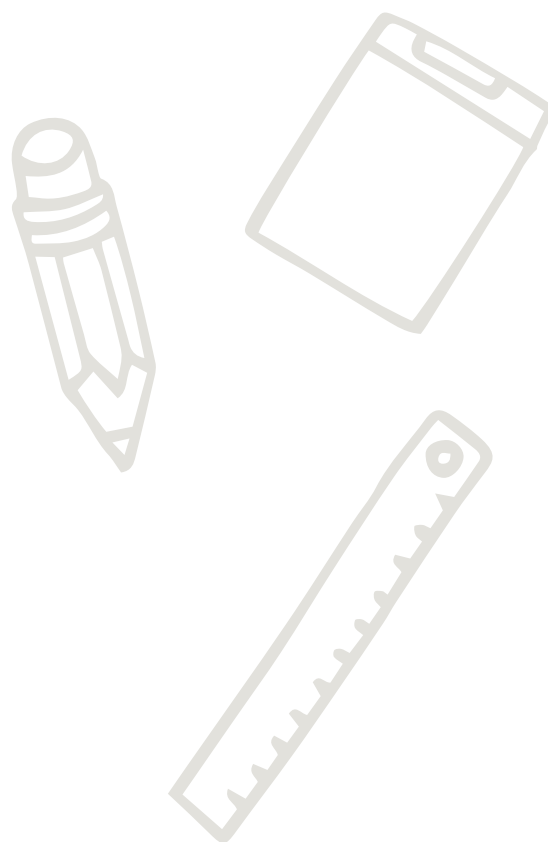
Oppfølgingstjenesten må jobbe systematisk, tverrfaglig og forpliktende med å følge opp elever med langvarig fravær. Tjenesten må ha et tydelig mandat, og følge en nasjonal standard og metodikk.

4. Læreren må ha tid og verktøy til å følge opp elever med langvarig fravær.

Flere lærere og andre sosialfaglige ansatte på skolen er forutsetning for at man har nok tid til å følge opp elever med stort fravær. Læreren må ha en enkel sjekkliste og gode retningslinjer for hvordan barn skal følges opp for å unngå at fravær blir varig.

5. Barn og unge som ikke er på skolen må få alternativ undervisning.

Alternative læringsarenaer må alltid tilbys, slik at barn med langvarig fravær kan delta på tilrettelagt læringsarena hele eller deler av skolehverdagen. Digital undervisning er ikke optimalt, men kan redusere risiko for at faglige hull blir tilleggshindre for tilstedeværelse på skolen.

Notehenvisninger

1. Saken er fra henholdsvis TV2 14. juni og 17. juni 2023, og og NRK 12. september 2022.
2. Skolevegring og ufrivillig fravær: Titusenvis av pulter står tomme i norske klasserom ([tv2.no](https://www.tv2.no)).
3. Opplæringsloven.
4. Skolefravær eller skolevegring. Tidsskrift for Norsk psykologforening (psykologtidsskriftet.no).
5. Kunnskapsstatus om bekymringsfullt fravær i skolen. Fafo 2023.
6. Informantene ble rekruttert via ulike kanaler: Respons Analyses analysepanel, egenrekruttering gjennom foreldre via omnibus, snøballmetode, Kirkens Bymisjon sitt nettverk/virksomheter og ulike Facebook-grupper.
7. Forebyggingstrekanten er utviklet av Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging, og benyttes på ulike områder, også i arbeidet med skolefravær. Den brukes til å kategorisere fravær (og utvikle tiltak), ut fra hyppigheten/forekomsten av det.

A person wearing blue denim jeans is holding a pink and white XIGUL backpack by its top handles. The backpack is positioned in front of a chain-link fence. The background is slightly blurred, showing a yellow and orange barrier. The overall scene is outdoors.

Snakk om skolefravær

kirkenbymisjon.no/skolefravar